

Ətrabə Cəfərova²²GƏNC NƏSLİN TƏLİM-TƏRBIYƏSİNDƏ MİRZƏ ƏLƏKBƏR SABİR
YARADICILIGININ ROLU

Bütün ruhu, canı, qanı ilə xalqına bağlı olan Sabir özünəməxsus ədəbi irsi ilə milli ədəbiyyatımızı zənginləşdirdi. Şair çoxşaxəli yaradıcılığında çox sevdiyi uşaqlara da yer ayırdı, Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının nadir incilərini yaradaraq millətinin balalarına hədiyyə etdi. Zaman gəldi ki, uşaqlar bu şeirlərlə dil açıb böyüdüldülər, bu şeirlərlə dilimizi, sözlümüzü, vətənimizi, millətimizi, təbiətimizi sevdilər.

Sabirin ölməz irsindən "Yaz günləri" şeirini xatırlayaq. Şeirin dili bulaq suyu kimi təmiz, sadə və aydındır. "Yaz günləri" təbiət hadisəsini vəsf etməklə yanaşı, həm də sabaha, gələcəyə ümididir:

Gəl, gəl, a yaz günləri!
İlin əziz günləri!
Dağda ərət qarları,
Bağda ərət qarları.

Çaylar daşib sel olsun,
Taxıllar tel-tel olsun.
Ağaclar açsın çiçək,
Yarpağı ləçək-ləçək.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Uşaq ədəbiyyatı şöbəsinin müdiri, şair Qəşəm Nəcəfzadə yazır ki, "Uşaq şeirində əsas meyarlardan biri dildir. Şeirin dili yumşaq və həlim olmalıdır. Çünki uşaqlar ilk dəfə mənsub olduqları xalqın dilini onun ədəbiyyatı vasitəsilə daha mükəmməl öyrənir. Şübhəsiz ki, dişləri çıxmayan körpə çörək yeyə bilmədiyi kimi, təfəkkürü formalaşmayan uşaq da dediyi sözlərin mənasını öyrənmə bilməyəcək. Çünki ona ən əvvəl ilıq, aydın tələffüz olunan sözlər, bir növ təfəkkür lazımdır. Məhz Mirzə Ələkbər Sabir müəllim olduğu üçün "Uşaq və buz" şeirini çox aydın, sadə dildə yazmışdır". Uşaqlıq dövrümüzü xatırladacaq Sabirin dillər əzbəri olan şeirinə bir daha nəzər salaq:

Dərsə gedən bir uşaq,
Çıxdı buz üstə qoçaq:
Sürüşdü birdən-birə,
Dəydi üz üstə yerə.
Uşaq durub neylədi?
Buza belə söylədi:
Sən nə yamansan, a buz!
Adam yıxansa, a buz!
Az qalib ömrün sənin,
Yaz gələr, artar qəmin:
Əriyib suya dönərsən,
Axıb çaya gedərsən! (4, s.11)

1922-ci ildə "Hophopnəmə"nin üçüncü, təkmilləşdirilmiş nəşri işıq üzünə görünür. Yeni nəşr öz həcminə görə ilk nəşrlərdən xeyli fərqlənir. Sabirin külliyyatına düşməyən bir sıra əsərlərini yeni nəşrə əlavə edirlər. Bu gün məktəblilər tərəfindən sevilən oxunan, dillər əzbəri olan uşaq şeirlərinin yarısı - "Məktəb şərəqi", "Cütçü", "Ağacların bəhsi", "Elmə təğrib" şeirləri ilk dəfə bu nəşrdə çap olunur.

Sabirin ən böyük əməli gənc nəsildə nəcib insani keyfiyyətlər tərbiyə etmək, onları elmə, təhsilə çağırmaq idi. Ədib uşaqları elmə, təhsilə səsləməklə yanaşı, cahilliyi, nadanlıqı, tənbelliyi, səhlənkarlığı tənqid edir (2, s.12). "Məktəbə təğrib" şeirindən bir parça:

Mənim bağım, baharım!
Fikri ziyalı oğlum!
Məktəb zamanı gəldi,
Dur, ey vəfəli oğlum!
Ey gözüm, ey canım!
Gət məktəbə, cavanım!

Sabirin uşaqlar üçün yazdığı "Qarğa və tülkü", "Təbib ilə xəstə", "Qoca bağban", "Qarınca", "Molla Nəsrəddinin yorğanı", "Uşaq və pul", "İsgəndər və fəqir", "Azarlı kəndçi", "Hörümçək və ipəkqurdu", "Yalançı çoban" və neçə-neçə şeiri sadə dillə yazılmış, böyük məna kəsb edən nəsihətlərdir. Məhz ona görə də zaman keçdikcə böyük şairini bir çox misraları atalar söziyə çevrilir, dillər əzbəri olur. Necə ki "Qarğa və tülkü" şeirində deyilir:

Olmasaydı cahanda sarsaqlar,
Ac qalardı yəqin ki, yaltaqlar

Uşaqlar, yeniyetmələr, gənclər bizim gələcəyimizdir. Onları xoşbəxt, cəmiyyətə yararlı, vətənpərvərlik ruhunda böyüdüb tərbiyə etmək, hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyət kimi formalaşdırmaq ümumxalq əhəmiyyətli bir məsələdir. Bu

işdə gecikmək, "uşaqdır, sonra düzələr", "böyüyəndə anlar" "fəlsəfi" ilə arxayınlaşmaq, özünə təsəlli vermək yol verilməzdir. Əyri bitmiş ağacı düzəltmək çətin olduğu kimi mənəvi cəhətdən şikəst böyüyən uşaqları sağaltmaq ondan da çətinidir.

Uşaq və yeniyetmələrin yenidən tərbiyəsi böyük pədaqoji ustalıq, dərin bilik, təcrübə, səbr, dözümlü və vaxt istəyir. Altı aylıq uşağın tərbiyəsi üçün bir psixoloqdan məsləhət istədikdə o, uşağın yaşını öyrənib valideynlərin altı ay gecikdiklərini söyləmişdir. Bu kimi narahat edici məsələlər uşaq ruhunun bilicisi adlandırığımız pədaqoji və maarifçi Mirzə Ələkbər Sabiri də dərinlən düşündürmüşdü. Müdrik Sabir tək uşaq şeirləri yazmaq işini bitmiş hesab etməmiş, həmçinin, hansı üsul, vasitə və tərzlərdən istifadə etməyin yollarını da göstərmişdi. Akademik Əziz Mirzəhədovun sözləri ilə desək, "uşaq şeirlərində biz həm əsrin tələbləri, həm də uşaq ədəbiyyatının inkişafı nöqtəyi-nəzərindən mühüm bir məsələni şair tərəfindən sayılışlandırdığını görürük".

Mirzə Ələkbər Sabirin "özünəməxsus orijinal uşaq şeirlərinin formaları onların mündəricəsinə tam uyuludur". "Ə. Sabir Tahirzadə" adlı bir çox imzası ilə "Məktəb şərəqlərinə töhfə" ["Sədə" qəzeti, 25 fevral 1910, №46], "Ə. Sabir Tahirzadə" imzası ilə "Təbib ilə xəstə" ["Həqiqət" qəzeti, 18 iyun 1910, №138], yaxud "Ə.S." imzası ilə "Molla Nəsrəddinin yorğanı" ["Günəş" qəzeti, 23 noyabr 1910, №75], yenə də "Ə.S." imzası ilə "Molla Nəsrəddin və oğru" ["Günəş" qəzeti, 2 yanvar 1911, №1], "Ə.S." "Yalançı çoban" ["Yeni həqiqət" qəzeti, 11 fevral 1911, №18] mənşəm hekayələrini ancaq və ancaq valideynlərə kömək kimi uşaqların tərbiyəsinin formalaşmasına həsr etmişdi.

Mirzə Ələkbər Sabir uşaqların məktəblərə verməyən valideynlərə üz tutaraq deyirdi ki, əgər cənnət, hətta cənnətin misilsiz guşəsini arzulayırsınızsa o zaman uşaqlarımızı elm, təhsil alması üçün məktəblərə göndərin. "Məktəb şərəqi" şeirində "Ə. Sabir Tahirzadə Şamaxı" adlı imza ilə yazırdı:

Məktəb, məktəb, nə dilgüşəsən,
Cənnət, cənnət desəm səzasən.
Şadəm, şadəm təfərrücündən,
Əlhəq, əlhəq, gözəl binəsən!

Mirzə Ələkbər Sabir yazır ki, kiçik yaşlarından uşağın arzu və istəklərinin qeyd-şərtsiz yerinə yetirilməsi onun xudpəsənd böyüməsinə şərait yaradır. Belə uşaqlar sonralar cəmiyyətdə də xudpəsənd, müstəbid olurlar. Onların bu arzu və istəkləri cəmiyyətin mənafeyi ilə uyğun gəlmir. Çox vaxt bu arzu və istəkdən əl çəkmək böyük mənəvi və fiziki qüvvə, vətəndaşlıq qeyrəti, iradə istəyidir. Bəzən yeniyetmədə bu qüvvə və qeyrət, vətəndaşlıq duyğusu çatışmır, öz cüzi mənafeyini cəmiyyətin mənafeyindən üstün tutur. Buna görə də uşağın tərbiyəsi ailənin düzgün tərbiyə baxışından yaranır. Cəmiyyət hər bir valideyn qarşısında mərd, əsl vətəndaş, gözəl insan yetişdirmək kimi şərtləli bir vəzifə qoyur. Ona görə də şair "uşaqlar üçün sadə, yığcam əsərlər yazmaq" istəyir ki, valideynlər balaca yaşlarında uşaqları əməyə, zəhmətə alışdırsın. Bu münasibətlə Mirzə Ələkbər Sabir yazır:

Kim ki, tənbelliyə məhəbbət edər,
Daim əyləncələrlə ülfət edər,
Keçirər vaxtını cəhəlat ilə,
Bütün ömrü keçər səfəlat ilə.
İştə, övlad, siz bu halı görün,
Bu iki vazeh ehtimalı görün;
Vaxtdən daim istifadə edin,
Elm təhsilini iradə edin...

Ailədəki saflıq, mehribanlıq, səmimiyyət, yüksək ideal uşağın mənəvi cəhətdən sağlam böyüməsi üçün ən etibarlı zəmindir. İlk dəfə dünyaya göz açan uşaq ailədə hökm sürən münasibətlər mövqeyindən ətraf mühitə qiymət verir; ailə münasibətlərində cəmiyyətin bir növ modelini görür. Buna görə də istər ailədə, istərsə də hər hansı bir kollektivdə uşaq-yeniyetmə elə bir qayğı ilə əhatə olunmalı, ona elə bir şərait yaradılmalıdır ki, o, keçmişin iyrənc qalıqları - oğurluq, quldurluq, şəxsi mənfəət güdmək kimi hərəkətlərə yol verməsin: öz insanlıq ləyaqətini səmərəli, şərtləli əməkdə görə bilsin.

Sabirin "Yeni füyuzat" jurnalında nəşr etdirdiyi "Uşaq və pul" şeirində oxuyuruq ki, yol ilə gedən bir sail qocanın pul kisəsi düşür. Bunu gören uşaq onu götürərək evə çatmağa tələsir. Anasına yolda baş verən olub-keçənləri danışır. Bundan sonra onların da artıq pulu olacağını, heç nəyə ehtiyacı qalmayacaqlarını dedikdə ana bir başqa məzmununda övladına təsirli sözlə belə başa salır:

Dedi: "Oğlum, nə sərd imiş qanım
Ki, buna razı oldu vicdanım?
Tifli-məsum ikən günah etdin,
Kəndi vicdanımı təbah etdin.

Niyə verdin fənyə doğruluğu,
İrtikab əylədin bu oğruluğu?
Hiç zənn etməm, özgənin mali
Bizi zəngin qılıb, edə ali.

Yox, yox, oğlum, inan ki, xar oluruz!
Ərzəli-əhli-ruzigar oluruz!
Xain olsağ əgər bu dünyədə,

²² ADPU-nun Ağcabədi filialının müəllimi

İrzü namusumuz gedər bədə.

Gözümüz müntəhayi-zillətdən
Baxamaz kimsəyə xacələtdən;
Gərçi pul çox fərəhfəzadır, oğul,
Leyk namus pək bəhədir, oğul!" (3, s.160)

Mirzə Ələkbər Sabir uşaq şeirlərində onu da göstərir ki, hər bir valideyn isə övladının kimlərlə yoldaşlıq, dostluq etdiyini, bu dostluğun hansı prinsiplər üzərində qurulduğunu bilməli, övladının düzgün yoldan sapmasına imkan verməməlidir.

M.Ə.Sabirin "Camuşçu və sel" əsərində də, həmçinin, ideya-məzmun cəhətdən səmərəli olan estetik təsirin daha da qüvvətliyi mənasında ilk mənbəni təkrar etməyən, orijinal ideyalı və məzmunlu uşaq əsəri kimi meydana çıxmışdır. "Camuşçu və sel" əsərinin məzmunu uşaqların həyatı və tərbiyəsi ilə bilavasitə əlaqələndirməyə xidmət edir.

M.Ə.Sabirin "Ə.S." imzası ilə qələmə aldığı "Artıq alıb, əskik satan tacir" şeiri də uşaqların maraq dairəsi, yaş səviyyələri, dərk etmə qabiliyyəti baxımından da tədqirəlayıqdır. Göstərilir ki, çəkidə artığına alıb əskiyinə satan tacirin oğlu atasının dəsti-xəttini tutub. Atasının dükkanda olmamasından istifadə edən oğul atasından oğurlamaq istəyir. Ata oğlunu oğurluq üstündə tutan zaman oğlunu sillələyir. Bunu görə nürani qoca isə işə qarşıaraq belə deyir:

Əkdinin danənin budur səməri,
Səndən əxz eyləyib həmin hünəri.
...Tərbiyə mütəhəddir, övlad
Pədarından nə görsə, eylər yad.
...Saleh ol, saleh olsun övladın!
Tələ ol, taleh olsun övladın!

Belə bir ümumiləşdirmə aparmaq olar ki, Mirzə Ələkbər Sabir uşaqların, yeniyetmələrin tərbiyəsini, onların bir şəxsiyyət kimi, vətəndaş kimi, kamil insan kimi tərbiyə olunmasını vəzifəsindən asılı olmayaraq hər bir valideynin borc, şərəf işi hesab edib, hər bir valideynin əməlini aydın, sadə, təsirli misralarla göstərib. Bununla bərabər, Mirzə Ələkbər Sabir hər bir uşaq şeirində valideynləri və uşaqları halal əməyə səsləyib, işgüzarlıq tərbiyəsinə önəm verib, uşaqlar üçün sadə yazdığı hər bir şeirin finalında ibrətamiz nəticəyə yer verib. Uşaqların maraq dairəsini, yaş səviyyələrini nəzərə alan Mirzə Ələkbər Sabirin yazdığı hər bir şeir ibrətli səciyyə daşıyır. Sabir uşaqlar üçün yazılmış əsərlərinin hər birində atalar sözlərindən istifadə edərək estetik fikri daha qabardıb, ümumiləşdirici mahiyyəti və bədii ifadəni aydın fərqləndirib. O, uşaqları vətənə, xalqın adət və ənənələrinə və ya milli dəyərlərə məhəbbət ruhunda böyütməyi əsas amil sayıb (4, s.84).

Mirzə Ələkbər Sabirin uşaq şeirləri Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının qızıl fonduna daxil olan dəyərli sənət nümunələridir. Hələ çox yüz illər keçəcək, zaman-zaman Sabir yaşa dolub əslərin yaşadı olacaq, onun bütün ruhu, qəlbi ilə yazdığı bu sənət inciləri isə nəsilərdən-nəsilərə, əslərdən-əslərə keçib Sabiri yaşadacaq.

Ədəbiyyat:

1. Uşaq və buz. Dərsə gedən bir uşaq : şeirlər - Bakı : Altun Kitab, 2013
2. XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəlində uşaq ədəbiyyatı. Məktəb uşaqlarına töhfə; Yalançı çoban; Qoca bağban və s. : şeirlər və mənzum hekayələr / Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı: antologiyası. 3 cildə - Bakı : Öndər, 2004
3. Qoca bağban : Uşaq və pul; Artıq alıb, əskik satan tacir : mənzum hekayələr / Əsgəri F. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. - Bakı : Pedaqoji Universitet, 2012
4. XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəlində uşaq ədəbiyyatı. Səhifələr; Müxtəlif şeirlər; Uşaqlara hədiyyə / XX əsr Azərbaycan şeiri antologiyası : (1905-1920-ci illər). - Bakı : Şərq-Qərb, 2005

Xülasə

Uşaqlar, yeniyetmələr, gənclər bizim gələcəyimizdir. Onları xoşbəxt, cəmiyyətə yararlı, vətənpərvərlik ruhunda böyüdüb tərbiyə etmək, hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyət kimi formalaşdırmaq ümumxalq əhəmiyyətli bir məsələdir. Bu işdə gecikmək, "uşaqdır, sonra düzələr", "böyüyəndə anlar" "fəlsəfəsi" ilə arxayınlaşmaq, özünə təsəlli vermək yol verilməzdir. Əyri bitmiş ağacı düzəltmək çətin olduğu kimi mədəni cəhətdən şikəst böyüyən uşaqları sağaltmaq ondan da çətindir.

Uşaq və yeniyetmələrin yenidən tərbiyəsi böyük pedaqoji ustalıq, dərin bilik, təcrübə, səbr, dözümlü və vaxt istəyir. Altı aylıq uşağın tərbiyəsi üçün bir psixoloqdan məsləhət istədikdə o, uşağın yaşını öyrənib valideynlərin altı ay gecikdiklərini söyləmişdir. Bu kimi narahat edici məsələlər uşaq ruhunun bilicisi adlandırdığımız pedaqoq və maarifçi Mirzə Ələkbər Sabiri də dərinə düşündürmüşdü. Müdrik Sabir təkcə uşaq şeirləri yazmaq işini bitmiş hesab etməmiş, həmçinin, hansı üsul, vasitə və tərzlərdən istifadə etməyin yollarını da göstərmişdi.

Mirzə Ələkbər Sabir hər bir uşaq şeirində valideynləri və uşaqları halal əməyə səsləyib, işgüzarlıq tərbiyəsinə önəm verib, uşaqlar üçün sadə yazdığı hər bir şeirin finalında ibrətamiz nəticəyə yer verib. Uşaqların maraq dairəsini, yaş səviyyələrini nəzərə alan Mirzə Ələkbər Sabirin yazdığı hər bir şeir ibrətli səciyyə daşıyır. Sabir uşaqlar üçün yazılmış əsərlərinin hər birində atalar sözlərindən istifadə edərək estetik fikri daha qabardıb, ümumiləşdirici mahiyyəti və bədii ifadəni aydın fərqləndirib. O, uşaqları vətənə, xalqın adət və ənənələrinə və ya milli dəyərlərə məhəbbət ruhunda böyütməyi əsas amil sayıb.

Açar sözlər: *Mirzə Ələkbər Sabir, uşaq şeirləri, təlim, tərbiyə, təhsil, pedaqoq, müəllim, pedaqoji aspekt, psixoloji məqam*

THE ROLE OF MIRZA ALAKBAR SABIR'S CREATIVITY IN THE EDUCATION OF THE YOUNG GENERATION

Summary

Children, teenagers, young people are our future. It is a matter of national importance to raise and educate them in a happy, socially useful, patriotic spirit, and to form them as comprehensively developed personalities. It is not permissible to be late in this matter, to be reassured by the "philosophy" of "he is a child, it will be fixed later", "moments when he grows up", and to console himself. Just as it is difficult to fix a crooked tree, it is even more difficult to heal children who grow up spiritually crippled.

Re-education of children and adolescents requires great pedagogical skills, deep knowledge, experience, patience, endurance and time. When I asked a psychologist for advice on raising a six-month-old child, he found out the child's age and said that the parents are six months late. Such worrisome issues made Mirza Alakbar Sabir, an educator and educator who we call a child soul connoisseur, deeply think. Wise Sabir did not consider his work finished by writing children's poems, and also showed what methods, means and ways to use.

In each children's poem, Mirza Alakbar Sabir called parents and children to halal work, gave importance to business education, and gave an instructive result in the finale of each simple poem he wrote for children. Each poem written by Mirza Alakbar Sabir, which takes into account the interests and age levels of children, has an exemplary character. In each of his works written for children, Sabir used proverbs to enhance the aesthetic idea, clearly distinguishing generalizing essence and artistic expression. He considered raising children in the spirit of love for the motherland, people's customs and traditions, or national values as the main factor.

Keywords: *Mirza Alakbar Sabir, children's poems, training, upbringing, education, pedagogue, teacher, pedagogical aspect, psychological aspect*

РОЛЬ ТВОРЧЕСТВА МИРЗЫ АЛЕКБЕРА САБИР. А В ВОСПИТАНИИ МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ

Резюме

Дети, подростки, молодежь – наше будущее. Воспитание и воспитание их в счастливым, общественно полезном, патриотическом духе, формирование всесторонне развитых личностей — дело государственной важности. Непозволительно опаздывать в этом деле, успокаиваться «философией» «он ребенок, это исправится потом», «моментами, когда он подрастет», и утешать себя. Как трудно починить кривое дерево, еще труднее исцелить детей, которые растут духовно уродливыми.

Перевоспитание детей и подростков требует большого педагогического мастерства, глубоких знаний, опыта, терпения, выдержки и времени. Когда я обратилась за советом к психологу по воспитанию шестимесячного ребенка, он узнал возраст ребенка и сказал, что родители опаздывают на полгода. Такие тревожные вопросы заставили глубоко задуматься Мирзу Алекпера Сабир, педагога и педагога, которого мы называем знатоком детской души. Мудрый Сабир не считал свою работу законченной написанием детских стихов, а также показывал, какие методы, средства и способы использовать.

В каждом детском стихотворении Мирза Алекпер Сабир призывал родителей и детей к халальной работе, придавал значение бизнес-образованию и давал поучительный результат в финале каждого простого стихотворения, написанного им для детей. Каждое стихотворение, написанное Мирзой Алекпером Сабиром с учетом интересов и возрастного уровня детей, имеет образцовый характер. В каждом своем произведении, написанном для детей, Сабир использовал пословицы для усиления эстетической идеи, четко различая обобщающую сущность и художественную выразительность. Главным фактором он считал воспитание детей в духе любви к Родине, народным обычаям и традициям или национальным ценностям.

Ключевые слова: *Мирза Алекпер Сабир, детские стихи, обучение, воспитание, образование, педагог, учитель, педагогический аспект, психологический аспект.*

Rəyçi: Məmmədov Sabir Rüstəm oğlu

ADPU-nun Ağcabədi filialının dosenti, pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru